

2. Кириленко І. Г. Про хід реформування та заходи щодо поліпшення ситуації на селі / І. Г. Кириленко // Економіка АПК. – 2005. – № 1. – С. 3-7.
3. Кропивко М. Ф. Кластерна організація розвитку агропромислового виробництва і сільських територій / М. Ф. Кропивко, М. М. Ксенофонтов / Організація управління аграрною економікою : монографія / за ред. М. Ф. Кропивка. – К. : ННЦ ІАЕ. – 2009. – С. 295-299.
4. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій : монографія / А. В. Лісовий. – К. : [Дія], 2007. – 400 с.
5. Малік М. Й. Про державне регулювання розвитку сільських територій / М. Й. Малік // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 156.

Рецензент: Корецький М.Х., д.держ.упр., професор.

УДК 330.837:334.758.4

Биркович Т.І.,

к.ю.н., докторант,
Чорноморський державний
університет імені Петра Могили

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРІОРИТЕТІВ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Досліджено етапи процесу функціонування ПЕК України. Проаналізовано паливно-енергетичний комплекс в системі міжгалузевих зв'язків економіки України.

Исследованы этапы процесса функционирования ТЭК Украины. Проанализированы топливно-энергетический комплекс в системе межотраслевых связей экономики Украины.

Investigated elements in the functioning of energy sector of Ukraine. Analysis of fuel and energy complex in the system of inter-linkages of economy of Ukraine.

Постановка проблеми. Енергетична політика будь-якої країни базується на концепції забезпечення енергетичної безпеки як важливої складової економічної безпеки держави. Визначеними пріоритетами енергетичної політики України є максимально можливе задоволення потреби в ПЕР за рахунок вітчизняних джерел, економічна та екологічна ефективність енергетичного балансу країни. Оптимальний енергетичний баланс є однією з вирішальних передумов для ефективного функціонування і розвитку економіки будь-якої країни, а особливо за умов переходу від планового централізованого управління економікою до ринкових механізмів господарювання. З одного боку, саме ПЕК України останні роки забезпечували не тільки стабілізуючу роль у житті суспільства, але і створювали реальні передумови для виживання і розвитку інших сфер економічної діяльності. З іншого боку, самі галузі ПЕК зіштовхнулися (у різному ступені) з цілою низкою труднощів і проблем, починаючи від нестачі фінансових ресурсів для забезпечення

поточної господарської діяльності до загрози повного розпаду енергетичної системи країни. Найбільші випробування в цьому контексті випали на долю електроенергетики та вугільної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню і розвитку теорії та практики державного управління, формування й реалізації державної політики, механізмів державного управління відводилось чільне місце у багатьох працях відомих українських та зарубіжних учених, зокрема Г. Атаманчука, А. Богданова, П. Брауна, Р. Гріффіна, А. Зінов'єва, Б. Литвака, М. Мескона, Л. Пала, Г. Райта, Ю. Тихонравова, Г. Щедровицького. Значним внеском у розвиток науки державного управління є роботи сучасних українських вчених В.Д. Бакуменка, В.Г. Бодрова, М.В. Гамана, А.О. Дегтяра, М.Х. Корецького, В.І. Мунтіяна, Н.Р. Нижник.

Постановка завдання:

- дослідити етапи процесу функціонування ПЕК України;
- проаналізувати паливно-енергетичний комплекс в системі міжгалузевих зв'язків економіки України.

Виклад основного матеріалу. Економічна ефективність і конкурентоспроможність тієї або іншої галузі ПЕК прямо залежить від об'єктивних споживчих властивостей і якостей того енергоносія і кінцевих продуктів, з якими вона має справу, від тієї ролі і місця, що дана галузь займає в системі галузей ПЕК, а також від того наукового рівня і технологічного потенціалу, яким володіє галузь. Так чи інакше, усе це знаходить своє відображення в енергетичному балансі країни і безпосередньо визначає рівень енергетичної безпеки держави.

Внаслідок цих змін в електроенергетиці структура встановлених генеруючих потужностей не відповідає існуючій структурі поставок палива, що призводить, зокрема, до низького коефіцієнта використання ефективних газомазутних енергоблоків. У паливній промисловості виникла проблема дисбалансу між власними ресурсами та існуючим попитом на органічні види палива, а також надмірних потужностей нафтопереробної промисловості. Загалом, структура валової доданої вартості не відповідає структурі енергоспоживання.

Реструктуризація ПЕК та формування ринків енергоресурсів стали одним із шляхів подолання існуючих диспропорцій. Процес функціонування ПЕК України можна поділити на три етапи:

Період інерції розвитку та зростання цін (1992–1994 рр.). У цей відносно короткий проміжок часу розвиток ПЕК відбувався за рахунок інвестицій минулих років. Найбільше позначилися на ПЕК та всій економіці країни лібералізація цін та експортно-імпортна діяльність.

Період стагнації та структурних диспропорцій (1995–1998 рр.). Характерними ознаками цього періоду стали неплатежі та бартерні форми розрахунків, які фактично призвели до енергетичної кризи в країні. Корупція та зловживання у сфері обігу ПЕР набули загрозливого для

економіки держави характеру. Внутрішній борг споживачів некорпоративованих державних підприємств фактично перетворився у зовнішній державний борг України. Нераціональні режими роботи енергосистеми ще більше погіршили незадовільний технічний стан ПЕК.

Період стабілізації виробництва (1999–2005 рр.). Відбувалося вдосконалення системи управління, нормалізація взаєморозрахунків, поліпшення фінансового стану паливних галузей. Процес приватизації об'єктів енергетики супроводжувався формуванням регіональних та галузевих фінансово-промислових груп. Водночас критичного значення набули параметри, що визначають довгострокову перспективу розвитку ПЕК: технологічна база, умови інвестування, недосконалість ринку, невизначеність щодо стратегії розвитку ПЕК.

Електроенергетика як інфраструктурна галузь відзначається найбільшим впливом на ефективність функціонування інших суб'єктів господарювання. Генеруючі потужності української електроенергетики складаються переважно з потужних енергоблоків на ТЕС та АЕС, які, насамперед, пристосовані для роботи в базових режимах. Дефіцит маневрових потужностей обумовлює невідповідність потрібних споживачам графіків електричного навантаження можливостям об'єднаної енергосистеми (ОЕС) України з їх покриття, що неодноразово призводило до примусового обмеження електроспоживання. Це питання було пом'якшене за рахунок переходу на паралельну роботу з енергосистемою Росії, однак проблема маневреності ОЕС України залишається невирішеною. Паралельна робота ОЕС України з енергосистемами Центральної та Східної Європи є неможливою через низьку якість електроенергії, виробленої в Україні, та невідповідність систем первинного та вторинного регулювання на її електростанціях вимогам цих енергосистем. Тому сьогодні експорт електроенергії забезпечується за рахунок створення “енергетичних островів”, що є вимушеним заходом.

У 2000 р. виробництво продукції електроенергетики вперше за роки незалежності України зросло у вартісному вимірі, проте у фізичному вимірі обсяги виробництва після тривалого скорочення стабілізувалися і на сьогодні становлять близько 172 млрд кВт·год, що становить 61% від обсягу виробництва електроенергії в 1990 році.

В електроенергетиці України зберігається деформована структура використання первинних енергоресурсів, яка залишається неадекватною структурі встановленої потужності електростанцій. Дефіцит палива донедавна призводив до роботи ОЕС України на грані стійкості. В структурі енергоносіїв для виробництва електричної та теплової енергії органічне паливо складає 50%, ядерне – 46%, гідроресурси – близько 7 відсотків. Трохи менше половини (47%) органічного палива, що споживається ТЕС, складає вугілля. У середньостроковій перспективі очікується збереження такої структури споживання палива.

Однією з головних проблем електроенергетики, як і ПЕК в цілому, залишається великий рівень неплатежів за відпущену електроенергію і тепло, що не дає можливості здійснити закупівлю палива в необхідних обсягах, не кажучи вже про модернізацію виробничих потужностей енергопідприємств. Оновлення основних фондів фактично припинилося. За часів незалежності було лише завершено добудову 6-го енергоблоку на Запорізький АЕС. Незадовільний стан електричних мереж, їх невідповідність існуючим рівням та режимам електроспоживання веде до значного зростання технологічних витрат при транспортуванні електроенергії, що відображається на економічному стані енергопостачальних компаній.

Необхідність роботи базових енергоблоків, значна частина яких вичерпала припустимий час роботи, в режимах з глибоким розвантаженням та періодичними зупинками для забезпечення покриття змінної частини графіків навантажень в умовах недостатності спеціалізованих маневрових потужностей приводить до значного зростання загальних витрат палива і необґрунтовано підвищує частку природного газу та мазутного палива в паливно-енергетичному балансі електроенергетики країни, призводить до прискореного зносу обладнання ТЕС. Поряд з цим незадовільною є і якість вугілля. Це зумовило зростання витрат палива при виробництві електроенергії з 344,6 г у.п./кВт·год в 1990 р. до 362 г у.п./кВт·год в 1997 р. та до 371,2 г у.п./кВт·год в 2003 році. В регіонах розташування потужних ТЕС загострилася екологічна ситуація через відсутність ефективного газоочисного устаткування та сучасних котлоагрегатів для спалювання низькоякісного вугілля з високим вмістом шкідливих речовин.

На сьогодні в Україні працюють 13 ядерних енергоблоків (більшість енергоблоків АЕС обладнана реакторами ВВЕР-1000) із загальною встановленою потужністю 11,818 ГВт. Термін експлуатації більшості існуючих блоків досяг 15 років, що становить приблизно половину від встановленого нормативного терміну їх експлуатації, отже питання подовження терміну експлуатації, а також реконструкції існуючих ядерних енергоблоків стає все більш актуальним. Актуальним питанням для українських АЕС є й вирішення проблеми поводження з відпрацьованим ядерним паливом та радіоактивними відходами, оскільки лише Запорізька АЕС має власне сховище для відпрацьованих палива та відходів, проектна місткість якого повинна забезпечити зберігання всіх відпрацьованих відходів та палива протягом терміну експлуатації станції. На інших АЕС це питання поки що невирішене.

Хоча ГЕС та ГАЕС України є сьогодні ключовою складовою при покритті пікової зони графіка електричних навантажень країни, потенціал підвищення виробництва в цій підгалузі на сьогодні практично вичерпаний, а потенціал “малих річок” занадто малий, щоб мати скільки-небудь значний вплив на електробаланс країни. Починаючи з 1997 р. в

Україні діє програма розвитку вітроенергетики, але поки що потужності вітрових електричних станцій не мають суттєвого впливу на функціонування ОЕС України.

Необхідність термінової реструктуризації електроенергетичної галузі була обумовлена дефіцитом власних та загостренням проблем з постачанням імпортних первинних ПЕР. Внаслідок цього ринкові перетворення в галузі, продукція якої відноситься до ринку природних монополій, випереджали темпи реформування в інших галузях. Відомо, що у країнах Західної Європи лібералізація ринків електроенергії та газу, послуг зв'язку та залізничного транспорту відбувалися в умовах розвинутих ринків конкурентноспроможної продукції та послуг галузей кінцевого споживання. Зважаючи на це, логічним наслідком реформ стало зосередження проблем, головним чином, на роздрібному ринку електроенергії та відповідне зростання заборгованості за енергоспоживання [2, с. 102; 3, с. 40].

Реструктуризація енергетики в Україні розпочалася в 1996 р., оптовий ринок електроенергії (ОРЕ) фактично почав функціонувати лише з 1997 року. Перед тим енергетична галузь складалась з восьми регіональних вертикально-інтегрованих енергооб'єднань. На сьогодні організаційна структура вітчизняного енергоринку виглядає наступним чином. Базові генеруючі потужності (великі електростанції) організаційно розмежовані на декілька державних компаній: чотири державні акціонерні енергогенеруючі компанії на базі ТЕС (географічний принцип розподілу); дві державні акціонерні енергогенеруючі компанії на базі ГЕС (Дніпровський та Дністровський каскади); національна атомна енергогенеруюча компанія "Енергоатом" яка включає всі АЕС. Магістральні електричні мережі (від 220 кВ та вище) знаходяться у підпорядкуванні державної компанії НЕК "Укренерго". На базі Національного диспетчерського центру (НДЦ) та регіональних диспетчерських центрів (РДЦ) створено спеціалізоване державне підприємство "Енергоринок", яке не підлягає приватизації. Поставки енергії споживачам здійснюють 27 обласних акціонерних енергопостачальних компанії (ЕПК), на балансі яких знаходяться розподільчі мережі та місцеві джерела енергії. Електроенергія, вироблена на електростанціях зі встановленою потужністю більше 20 МВт, продається та купується ЕПК згідно визначеними правилами на ОРЕ, регулювання яким здійснюється Національною комісією регулювання електроенергетики (НКРЕ), на яку також покладені функції державного регулювання ринків газу, нафти та нафтопродуктів [4, с. 96]. До функції Мінпаливенерго відносяться управління державними підприємствами електроенергетики.

Програма приватизації підприємств енергетики неодноразово змінювалася, причому становлення ринкових інституцій та корегування правил поведінки на ринку проходило за таких умов паралельно. Спершу планувалося залишити в державній власності 50% + 1 акцію

енергогенерувальних компаній на 5 років і 25% + 1 акцію енергопостачальних компаній на 3 роки, решта ж відсотків акцій мала бути продана на різних умовах працівникам галузі та інвесторам. Атомні електростанції, гідроенергетику, магістральні електромережі та інфраструктуру централізованого опалення із самого початку було вилучено зі списку об'єктів приватизації. Отримавши протягом 1996–1999 рр. значні надходження до держбюджету від приватизації ЕПК (у 1998 р. від приватизації ЕПК було отримано 54% усіх приватизаційних надходжень) [6, с. 40], водночас, по дев'яти ЕПК держава одразу втратила контрольні пакети акцій, серед яких по семи ЕПК контрольні пакети акцій перейшли до рук одних комерційних структур.

З другої половини 1998 р. перевага надавалася некомерційним конкурсам. Для підвищення зацікавленості інвесторів, в умови проведення конкурсів вирішено було включити положення про право інвестора-переможця взяти в управління державний пакет акцій без конкурсу, проте конфлікт інтересів між різними державними установами, а також фінансово-промисловими групами вдалося вирішити, лише призупинивши процес приватизації, втрачаючи, тим самим, час на формування конкурентного та прозорого середовища на енергоринку.

Відновлення проведення конкурсів з продажу акцій ЕПК відбулося лише у 2001 році. Вдосконаливши нормативну базу та залучивши іноземних інвестиційних радників, Уряд запропонував потенційним інвесторам нові конкурсні умови: реструктуризацію заборгованості, нову методику формування тарифу, гарантовану 17-ти відсоткову норму прибутку. Однак відновлення приватизації виявило й нові проблеми. По-перше, умови конкурсів були неприйнятними для вітчизняного бізнесу, і переможцями конкурсів стали іноземні компанії. По-друге, надходження від приватизації виявилися меншими від очікуваних. По-третє, гарантована державою норма прибутку наперед ставила в нерівні умови господарювання державні та щойно приватизовані ЕПК, зокрема, в тарифній політиці. Так, зобов'язання щодо гарантованого фіксованого рівня рентабельності для приватизованих ЕПК призвело до необхідності підвищення тарифів, але існуючий рівень тарифів не задовольняв й державні енергопостачальні компанії.

В умовах фактичної відсутності конкуренції, в яких діяли ЕПК, така ситуація не сприяла зменшенню технологічних витрат та собівартості електроенергії.

Після ревізії ефективності приватизаційних процесів в країні, і особливо процесів приватизації стратегічних підприємств, виникла потреба зміни пріоритетів та розробки нової програми приватизації, яка б визначала економічно виправдані темпи та характер приватизаційних процесів. З метою захисту державних інтересів була створена Міжвідомча робоча група з питань контролю за приватизацією в ПЕК. Через накладений мораторій на приватизацію енергетичних підприємств заплановані на наступні роки

конкурси з продажу частки акцій решти ЕПК, так само як і чотирьох теплових електрогенеруючих компаній, не відбулися.

Продовження програми приватизації енергопостачальних компаній має бути здійснено із забезпеченням інвестиційної привабливості об'єктів приватизації та посиленням контролю за виконанням зобов'язань сторін. Фінансові ресурси, отримані від приватизації, зокрема, можуть бути спрямовані на реалізацію програми модернізації основних фондів державних генеруючих компаній з метою підвищення їх технологічної ефективності та комерційної привабливості на наступному етапі приватизаційних процесів. Водночас досвід приватизації енергокомпаній України показує, що ринкова вартість стратегічних об'єктів визначається не тільки станом основних фондів, а і загальним інвестиційним кліматом у державі.

Для оцінки техніко-економічного та фінансового стану ЕПК була розроблена методика рейтингової оцінки ефективності їх функціонування, для чого показники роботи ЕПК були згруповані за наступними категоріями: показники стану виробничих фондів, виробничі показники, показники фінансового стану, структура споживання та тарифна політика. За результатами оцінки було визначено відповідний рейтинг компаній [5, с. 49].

Так, для оцінки фінансового стану ЕПК були використані наступні показники: коефіцієнт абсолютної ліквідності, загальний коефіцієнт покриття, оберненість кредиторської та дебіторської заборгованостей та структура заборгованостей характеризують відповідність ліквідності активів терміновим зобов'язанням. Решта показників визначають довгострокову фінансову стійкість підприємства. Слід зауважити, що коефіцієнти покриття, фінансової стабільності та абсолютної ліквідності прямо пропорційні величині дебіторської заборгованості (тобто збільшення дебіторської заборгованості покращує значення фінансово-економічних показників) та обернено пропорційні до суми кредиторської заборгованості [1, с. 26]. Водночас, показники забезпеченості власним капіталом та фінансової незалежності обернено пропорційні до суми дебіторської заборгованості. Таким чином, при збільшенні дебіторської заборгованості перша група коефіцієнтів буде покращувати значення показників, а друга група буде відповідно реагувати на цей процес їх погіршенням, що забезпечуватиме комплексність оцінки фінансового стану підприємства.

Висновки. Таким чином, розвиток ПЕК відбувався під впливом багатьох зовнішніх та внутрішніх факторів, пов'язаних з трансформацією економіки. Відокремлення енергосистеми України від єдиної енергосистеми СРСР, лібералізація вітчизняних ринків енергоресурсів та перехід до світових цін на нафту і газ призвели, з одного боку, до дефіциту первинних ПЕР, а з іншого – до надлишкових потужностей виробництва

вторинних енергоресурсів. Структура валової доданої вартості перестала відповідати структурі споживання ПЕР.

Використані джерела інформації:

1. Евдокимов Ф.И., Кендюхов А.В., Кравцов А.А. Стратегия реформирования топливно-энергетического комплекса в контексте энергетической безопасности Украины. // Вісник Українського Будинку економічних та науково-технічних знань. – 2008. – №3. – С. 25–29.
2. Енергетична безпека України: Стратегія та механізми забезпечення / Шевцов А.І., Земляний М.Г., Дорошевич А.З. та ін. / Під ред. А.І. Шевцова. – Дніпропетровськ: Пороги, 2001. – 264 с.
3. Лир В.Э., Подолець Р.З. Три етапа реформ: енергетика України стремиться к режиму свободной торговли // Мировая энергетика. – 2004. – № 5. – С. 38–47.
4. Піріашвілі Б.З., Чирків Б.П., Чукаєва І.К. / Під ред. С.І. Дорогунцова Перспективний паливно-енергетичний баланс – основа формування Енергетичної стратегії України до 2030 р. – К.: Наукова Думка, 2002. – 240 с.
5. Подолець Р.З. Методологічні аспекти аналізу та рейтингова оцінка ефективності діяльності енергопостачальних компаній // Економіст. – 2009. – № 1. – С. 48–50.
6. Рябченко О. Приватизація енергетичного сектору України // Економіст. – 2009. – №6. – С. 39–41.

Рецензент: Корецький М.Х., д.держ.упр., професор

УДК:351

Брус Т.М.,

к.держ.упр., доцент кафедри державної служби та митної справи АМСУ;

Даньшина Ю.В.,

аспірант кафедри державної служби та митної справи АМСУ

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ НАДАННЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У статті здійснено аналіз організаційних засад надання адміністративних послуг в Україні. Автором розглядаються процедури надання адміністративних послуг органами публічної влади, проаналізовані підходи та принципи надання адміністративних послуг в Україні.

В статье осуществлен анализ организационных принципов предоставления административных услуг в Украине. Автором рассматриваются процедуры предоставления административных услуг органами публичной власти, проанализированные подходы и принципы предоставления административных услуг в Украине.

In the article the analysis of organizational principles of grant of administrative services is carried out in Ukraine. An author is examine procedures of grant of administrative